

2023 YILINDA AFRİKA: EKONOMİK, SİYASİ VE GÜVENLİKLE İLGİLİ GELİŞMELER

DR. KAAN DEVECİOĞLU

Uzman ORSAM

“

Afrika'nın sahip olduğu kaynak zenginliği, kıtaya jeopolitik açıdan kayda değer anlamda önem kazandırmakta ancak bazı ülke ve bölgelerdeki kırılgan iç siyasi dinamikler, söz konusu potansiyelin sürdürülebilir ekonomik büyümeye entegre edilebilmesini engellemektedir. Bu anlamda Afrika'nın sahip olduğu petrol, doğal gaz, yenilenebilir enerji, mineraller, altın, elmas ve tarım alanında verimli topraklar, birçok ülkeyi kıtaya yatırım yapmaya çekmektedir.

”

2023 yılında Afrika'da ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili gelişmeler mercek altına alındığında, ülkelerin iç sorunları ve küresel aktörlerin yaklaşımları bağlamında etkileşimler dikkat çekmektedir. Siyasi ve güvenlik sorunları açısından önceki yıllarda ve 2023'te yaşanan darbeler; Sahel, Çad Gölü Havzası, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğusu, Somali ve Mozambik'te devam eden terör tehdidi; Sudan'da başarısız siyasi geçiş süreci ve iktidar merkezli iç çatışma öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Güney Afrika'nın Eskom merkezli enerji krizinin yanı sıra kıta ülkelerinin söz konusu güvenlik sorunlarının da etkisiyle derinleşen ekonomik kırılganlıklarına rağmen, Afrika'nın genel anlamda küresel

tedarik zincirlerindeki konumundan dolayı önemli bir oyuncu olma potansiyeli bulunmaktadır. Buradan hareketle çalışmada, Afrika'da 2023 yılında yaşanan temel gelişmeler ve 2024 yılına muhtemel yansımaları analiz edilmektedir.

“

Çin, Rusya, ABD ve Avrupa ülkeleri gibi büyük ekonomiler, Afrika'daki kaynaklara erişim sağlamak ve ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla kıtada aktif bir şekilde yer almaktadır. Ancak Afrika, iç çatışmalar, etnik gerilimler ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, jeopolitik istikrarsızlığa neden olmakta ve yabancı aktörlerin müdahale olasılığını artırmaktadır ki bu çatışmalar doğal kaynakların kontrolü için rekabete de zemin hazırlamaktadır.

”

EKONOMİK VE JEOPOLİTİK BAKIŞ

Afrika'da 2023 yılı, büyük oranda 2022 yılından devralınan ve bir-biriyle ilişkili olan ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili alanlardaki kriz hatlarının yansımalarıyla geçti. Ekonomik açıdan orta ölçekli ekonomiye sahip Senegal, Fildişi Sahili, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) ve Kenya gibi ülkelerin ortalama %6 büyüme hızıyla yılı tamamlayacağı öngörülmektedir. Ancak Nijer ve Gabon'da yaşanan darbelerin yanı sıra kıtanın pek çok ülkesini tehdit eden terör hareketleri genel anlamda ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Örneğin Sahraaltı Afrika ülkeleri genelinde ortalama büyümenin 2022'ye göre %0,4 düşüşle %3,1 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Afrika'nın sahip olduğu kaynak zenginliği, kıtaya jeopolitik açıdan kayda değer anlamda önem kazandırmakta ancak bazı ülke ve bölgelerdeki kırılğan iç siyasi di-

namikler, söz konusu potansiyelin sürdürülebilir ekonomik büyümeye entegre edilebilmesini engellemektedir. Bu anlamda Afrika'nın sahip olduğu petrol, doğal gaz, yenilenebilir enerji, mineraller, altın, elmas ve tarım alanında verimli topraklar, birçok ülkeyi kıtaya yatırım yapmaya çekmektedir. Ayrıca Afrika'nın coğrafi olarak önemli deniz yollarına yakın olması, deniz ticareti ve enerji nakliyesi açısından stratejik bir bölge hâline getirmektedir. Nitekim Çin, Rusya, ABD ve Avrupa ülkeleri gibi büyük ekonomiler, Afrika'daki kaynaklara erişim sağlamak ve ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla kıtada aktif bir şekilde yer almaktadır. Ancak Afrika, iç çatışmalar, etnik gerilimler ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, jeopolitik istikrarsızlığa neden olmakta ve yabancı aktörlerin müdahale olasılığını artırmaktadır ki bu çatışmalar doğal kaynakların kontrolü için rekabete de zemin hazırlamaktadır. Bu arka plan Afrika ülkelerinde 2023 yılında kaydedilen siyasi ve güvenlikle ilgili sorunlara da açıklama getirmektedir. Bu anlamda Afrika'da 2023 yılında öne çıkan siyasi ve güvenlik

bağlantılı sorunlar; Frankofon ülkelerdeki darbeler, Sahel, Çad Gölü havzası, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğusu, Somali, Mozambik ve Sudan'da kaydedilmiştir.

“

Afrika iç siyasetinde 2023 yılına damga vuran gelişmeler Fransız Afrikası'ndaki darbelerdir. 2020 yılında Mali'de başlayan ve Burkina Faso'yla devam eden darbeler, Fransız Afrikası'nda bir darbe ekosistemi oluşturmuştur. Bu bağlamda önce Nijer, daha sonra Gabon'da gerçekleşen darbeler son yıllarda bölge toplumu nezdinde sorgulanan Fransız nüfuzunu yönetimler nezdinde de gündemde tutmaya devam etmiştir.

”

SIYASİ VE GÜVENLİKLE İLGİLİ GELİŞMELER

Şüphesiz Afrika iç siyasetinde 2023 yılına damga vuran gelişmeler Fransız Afrikası'ndaki darbelerdir. 2020 yılında Mali'de başlayan ve Burkina Faso'yla devam eden darbeler, Fransız Afrikası'nda bir darbe ekosistemi oluşturmuştur. Bu bağlamda önce Nijer, daha sonra Gabon'da gerçekleşen darbeler son yıllarda bölge toplumu nezdinde sorgulanan Fransız nüfuzunu yönetimler nezdinde de gündemde tutmaya devam etmiştir. Fransa'nın günümüzde Afrika'da uyguladığı yeni sömürgeci yaklaşımı bölge toplumları nezdinde geçmiş yıllarda da sorgulanıyordu ancak

son yıllarda uluslararası siyasette yükselen güçler Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi aktörlerin Afrika ülkeleriyle gelişen ilişkileri cunta yönetimleri için alternatifler oluşturmuştur. Dolayısıyla Afrika ülkeleri nezdinde oluşan söz konusu alternatif, yeni sömürgeci yaklaşıma sahip Fransa ve ilgili Afrika ülkelerindeki uzantılarına karşı iç siyasi ve askerî grupları cesaretlendirmiştir. Buradan hareketle bilhassa eski Fransız sömürgesi Afrika ülkelerinde 2020 yılından itibaren yaşanan ve 2023'te Nijer ve Gabon özelinde devam eden darbeler bu anlamda okunabilir.

Sahel ve Çad Gölü havzasında 2012 yılından itibaren yoğunlaşan terör eylemlerinin yanı sıra Tevarik gruplarının Mali'deki isyanları ve çoban-çiftçi çatışmalarına dair gelişmeler de 2023 yılının ana gündem maddelerinden olmuştur. Mali, Burkina Faso ve Nijer'de el-Kaide bağlantılı terör gruplarının yanı sıra Nijerya'nın kuzeyinde Boko Haram ve Batı Afrika Eyaleti İslam Devleti'nin (ISWAP) hem kendi aralarında hem de bölge halklarına yönelik eylemleri kaydedilmiştir. Ayrıca Sahel'deki terör

hareketlerinin Atlas Okyanusu kıyılarındaki ülkelere doğru kaydığı, bu anlamda Benin, Togo, Gana ve Fildişi Sahili'nin de terör tehdidiyle karşı karşıya kalması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Fransa'nın Sahel'deki Barkhane Operasyonlarını geçtiğimiz yıl sonlandırma kararının ardından 2023'te çekilme başlamış ve Birleşmiş Milletler (BM) barış gücünün de Mali'yi terk ettiği kaydedilmiştir. Buna karşılık bölgede Rus Özel Askerî Şirketi Wagner'in konuşlanmasının ardından terör hareketlerinin yanı sıra Mali'de Tevarikli gruplar da isyan başlatmıştır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin (KDC) doğusu, yeniden ortaya çıkan 23 Mart Hareketi (M23) milislerinin tehdidiyle 2023 yılında da karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. Bu anlamda 2023 yılında KDC Devlet Başkanı Felix Tshisekedi'nin 20 Aralık seçimleri öncesi söz konusu milisleri Ruanda'nın desteklediğine dair güçlü kanıtlara sahip olduğunu ve bu destek son bulmazsa “savaş” vurgusunu yapması dikkat çekmiştir. KDC, BM verilerine göre, el değmemiş yaklaşık 24 trilyon dolarlık zengin yer altı rezervine sahiptir. Bu re-

zervler arasında gümüş, bakır, kobalt, altın, koltan ve elmas başta olmak üzere pek çok maden bulunmaktadır. Özellikle koltan açısından zengin olan KDC'nin doğu bölgesinde çatışmaların yaşanması ve Ruanda'nın M23'e destek sağladığı iddiası dikkat çekmektedir.

2023 yılında Somali'de bir taraftan eş-Şebab tehdidi devam ederken, diğer taraftan da Somaliland'ın Los Anod bölgesindeki çatışmalar öne çıkmıştır. Los Anod'daki çatışmalar aralıklarla kaydedilmeye devam ederken, Mogadişu yönetiminin eş-Şebab'a karşı kaydettiği ilerleme dikkat çekmektedir. Mozambik'te ise hidrokarbon açısından zengin Cabo Delgado bölgesinde el-Kaide ve DEAŞ bağlantılı terör tehdidi 2023 yılında da devam etmiştir. Teröre karşı mücadelede uluslararası aktörlerin barış koruma operasyonları bağlamında Mozambik kuvvetlerine katkısı sürmüştür.

Afrika ülkelerinin yaşadığı siyasi ve güvenlikle ilgili krizler, yabancı aktörler arası rekabetin yansımalarına açık hâle getirmektedir. Bu durum söz konusu ülkeler nezdinde kimi zaman avantaj kimi zaman da dezavantaj olabilir. Örneğin, 2023 yılında Batı Afrika Ekonomik Topluluğuna (ECOWAS) karşı Mali, Burkina Faso ve Nijer arasındaki ittifak, Rusya ve Fransa arasındaki rekabetin etkilerini yansıtmaktadır.

Afrika'da 2023 yılının en yıkıcı geçtiği ülke Sudan olmuştur. 2019 yılında Ömer el-Beşir yönetimine askerinin el koymasını takip eden yıllarda siyasi, ekonomik ve toplumsal krizin derinleştiği Sudan'da, 15 Nisan 2023'te iç savaş ortaya çıkmıştır. 2023 yılına girerken Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan'la Yardımcısı Muhammed Hamdan Dagalo, sivil aktörlerin de pek çoğunu kapsayan "Siyasi Çerçeve Anlaşması" imzalamasına rağmen takip eden günlerde anlaşmanın uygulanmasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Temel olarak Burhan ve Dagalo arasındaki iktidar anlaşmazlığı, ordu ve Hızlı Destek Kuvvetleri arasında Hartum ve Darfur merkezli çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmanın çözümüne dair BM, Afrika Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de dâhil, çatışan taraflar nezdinde etkin olan hiçbir aktör kalıcı bir ateşkes dahi sağlayamamıştır. Mevcut durumda Sudan, binlerce insanın hayatını kaybettiği, yüz binlercesinin yaralandığı ve 5 milyondan fazla kişinin de farklı ülkelere göç etmek zorunda kaldığı trajik bir durumla karşı karşıyadır. Bölgesel aktörlerin

de dâhil olduğu, dolayısıyla önümüzdeki süreçte Çad özelinde savaşın bölgeye yayılması tehdidi de bulunmaktadır. Sonuç olarak, Afrika'nın siyasi ve güvenlikle ilgili sorunları, ekonomik ve jeopolitik avantajlarını kullanmasını engelleyen temel sorunlardır. Ayrıca, Afrika ülkelerinin yaşadığı siyasi ve güvenlikle ilgili krizler, yabancı aktörler arası rekabetin yansımalarına açık hâle getirmektedir. Bu durum söz konusu ülkeler nezdinde kimi zaman avantaj kimi zaman da dezavantaj olabilir. Örneğin, 2023 yılında Batı Afrika Ekonomik Topluluğuna (ECOWAS) karşı Mali, Burkina Faso ve Nijer arasındaki ittifak, Rusya ve Fransa arasındaki rekabetin etkilerini yansıtmaktadır. Bu bağlamda başarılı siyasi geçişler, teröre karşı savaş ve barışı koruma çabalarına uluslararası aktörlerin katkısı, 2024 yılında Afrika'daki siyasi manzaranın şekillenmesinde hayati bir rol oynayacaktır.

Son olarak 2024, dünyada ve Afrika'da seçim yılı olacaktır. Bu anlamda dünyada 70, Afrika'da ise 15 ülkede seçimler gerçekleştirilecektir. ■